

ЕПІСТЕМОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ФУНКЦІОНУВАННЯ КЛІШОВАНИХ КОНСТРУКЦІЙ "IT/THIS + V_{be} + Y" В АНГЛОМОВНОМУ ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ

У статті розглянуто епістемологічний аспект функціонування клішованих конструкцій в англomовному художньому тексті. Ці речення "it/this + V_{be} + Y", володіючи здатністю вказівки на істинність/неістинність, можливість/неможливість/неймовірність дій, здійснюють адекватну орієнтацію читача в текстових просторах твору.

Метою цієї статті є аналіз епістемологічних орієнтуючих клішованих конструкцій it/this + V_{be} + Y. Такі конструкції об'єднані воєдино завдяки їх здатності вказувати на пізнавальні процеси, на результати ментальних операцій відносно реальних та квазіреальних текстових світів. Актуальність дослідження зумовлюється необхідністю поглибленого вивчення функціонування зазначених клішованих конструкцій у художніх творах.

Відносячи ці типи висловлювань до аксіологічних, вважаємо їх модусами ментального плану, пов'язаними з операціями сумніву, припущення, мислення, знання, незнання [1: 63].

Згідно зі стандартною інтерпретацією модальних та аксіологічних компоненти висловлювань специфікують відношення мовця до пропозиції, даючи оцінку відповідності дійсності та бажання.

В орієнтаційному полі такі висловлювання – клішовані конструкції it/this + V_{be} + Y – вказують на результати освоєння, пізнання дії, об'єкта, суб'єкта, причини й наслідку. Клішовані конструкції завдяки розміщенню епістемологічного результату у фокусі висвітлюють його читачеві. Вони допомагають авторові у своїй розповіді або через персонажа показати свою позицію чітко та ясно.

Епістемологічна операція здійснюється клішованою конструкцією it/this + V_{be} + Y по відношенню до вже осмисленої дії читачем, або паралельно з нею, що надає йому можливість зорієнтуватися в дійсності подій певного мікроорієнтаційного поля та у вирі подій макроорієнтаційного поля. Ця дія, подія або характеристика, створюючи основу пропозиції, у мові виражаються певною предикацією. Клішова епістемологічна конструкція встановлює відношення до цієї предикації. Якщо у випадку онтологічних та аксіологічних орієнтуючих конструкцій це не є обов'язковим, то епістемологічна конструкція цього вимагає в силу своєї природи – встановлення та вказівки на істинність, можливість, необхідність.

Епістемологічні операції, здійснювані клішованою конструкцією it/this + V_{be} + Y, встановлюють істинність/неістинність, можливість/неможливість, необхідність висловлюваного. У логіці результати цих ментальних операцій лежать в основі трьох видів суджень про наявні або можливі суб'єкти, об'єкти, дії: асерторичні, аподиктичні та проблематичні [2: 87]. Клішовані конструкції вказують на ці операції, ставлять їх у центр уваги читача, чим і відрізняються серед цих типів суджень. Вони пов'язані з ментальним простором тексту, як всі види суджень, але в силу своїх структурно-функціональних особливостей висвітлюють певні його процеси. Для читача цей простір є найбільш незбагненим та тонким. Орієнтація відносно онтологічних параметрів, як правило, не викликає труднощів. Автор апелює до читацького досвіду пізнання реальності. Інший пласт поля – оцінювальний – відбиває авторське бачення подій щодо цінностей та норм, звертаючись до читацької ціннісної картини світу. Епістемологічні орієнтири подають вже представлені автором події та оцінені ним із пізнавальної точки зору. Читачеві пропонується авторське або персонажне сприйняття дійсності сказаного або баченого в ментальному просторі. Це також певний результат, оцінювання, але не якостей об'єкта, суб'єкта, не ситуацій та дій, а їх відношення до світу: доречності, істинності, ясності, можливості.

Займенники it, this, that у складі клішованих конструкцій епістемологічної орієнтації набирають найбільш узагальненого значення, позначають загалом те, що підлягає епістемічній операції. Дейктичність цих займенників діє в межах певного орієнтаційного поля. Взяті окремо it's true, false і т.д. не скажуть читачеві нічого. У певному орієнтаційному полі, обмеженому конкретним текстовим відрізком, займенники it, this, that несуть текстове навантаження, здійснюють підтримку теми [3: 43]. Наприклад: it/this + V_{be} + Y – *"You said yourself once that one coincidence is nearly always found in a murder case." "Yes, that is true, I have to admit it." "Well, then"*.

Епістемологічні орієнтири встановлення істини – клішовані конструкції it/this + V_{be} + Y – у художньому тексті вказують на різні відтінки істинності. У мікроорієнтаційних полях в діалогічних репліках персонажів вони встановлюють достовірність сказаного або зробленого. Наприклад:

"I should imagine that such a patronage must be very galling to people who regard themselves as the rightful heirs!" "As you say, Hastings. Yes, that is very true" [4: 86].

У цьому випадку в мікроорієнтаційне поле вводиться думка одного персонажа про типову поведінку людей, які вважають себе правонаступниками. Інший персонаж, використовуючи кліше that's very true, погоджується з першим, підтверджуючи істинність вищесказаного.

Епістемологічні орієнтири вживаються в мікро- та макроорієнтаційних полях, у яких автор пропонує читачеві пошук цієї істини. Макроорієнтаційні поля, в яких діють епістемологічні орієнтатори пошуку істини, є типовими для детективних романів:

"With accidental deaths?" "With so-called accidental deaths, I said. It is true that Miss Arundell did not die – but might have died!" [4: 166].

Клішовані конструкції it/this + V_{be} + Y вживаються з метою персонажа ввести когось в оману, сказати неправду. Це, як правило відбувається в одному або кількох мікроорієнтаційних полях, у яких на фоні цього йде також пошук істини. Це стосується ролі персонажа як в одній події, так і низці подій. У мережі подій "квазіреального" світу художнього тексту, в який заглиблюється читач, клішовані конструкції it/this + V_{be} + Y встановлюють достовірність, відповідність або невідповідність дійсності, неправду та окреслюють, тобто діють у певному полі. Так, найбільш вживаний епістемологічний орієнтатор it/that is true в залежності від орієнтаційного охоплення текстового простору може бути трьох типів. Перший тип – такий, що підтверджує достовірність/недостовірність у конкретному мікроорієнтаційному полі, без виходу в макрополе. Вони утримують істинність у рамках визначеного поля, для наступного вони не будуть релевантні.

Висловлювання *it is true* другого типу вказують на епістемологічний результат, що має значення не тільки для певного мікроорієнтаційного поля, а й для макроорієнтаційного поля. Це стосується клішованих конструкцій, у фокусі яких є вказівка на характер персонажів, явищ. Наприклад:

"Are you convinced at last, my stubborn Poirot?" "It is true that I am pigheaded – that is your expression. I think?" [4: 159].

У цьому прикладі клішована конструкція підкреслює думку одного персонажа про іншого. Це пронизує макроорієнтаційне поле, саме ця впертість містера Пуаро допомагає йому знайти причину вбивства.

В інших випадках клішована конструкція цього типу *it is true* встановлює достовірність повторюваних типових дій, орієнтуючи читача в макрополі всього тексту:

"Pat Scully; the proprietor, had proved himself a master of strategy when he closed his paints. It is true that clear days when the great transcontinental expresses, long lines of swaying Pullmans, swept through Fort Romper, passengers were overcome at the sight, and the cult that knows the brown-reds at the subdivisions of the dark greens of the East expressed shame, pity, horror, in a laugh" [5: 181].

Автор орієнтує читача щодо достовірності дескрипції, ефекту, якого вона досягає, роблячи це досить колоритно. Голубий готель привертає погляди подорожуючих, але ж знавці сходу зі смішком сприймали цей витвір шведа, у котрого була єдина мета – затягнути якомога більше постояльців. Отже, автор орієнтує на важливі деталі, події в реалістичному пласті всього оповідання, а вказівка на істинність допомагає авторові достовірно передати реальну ситуацію, не виходячи в символічний пласт оповідання. Без епістемологічного орієнтира автор здійснив би опис подій, не ставлячи в центр уваги читача істинність баченого.

Третій тип клішованих конструкцій *it is true (that)* орієнтує читача як у мікроорієнтаційному полі, так і в макрополі, вказуючи на загальну достовірність сказаного, того, що вірне за будь-яких умов. Такі загальні твердження, використані в конкретному орієнтаційному полі, звертаються до концептуальної картини світу читача, в якій є ці загальновідомі істини. Таке спілкування з читачем прискорює орієнтацію читача в мікроорієнтаційному полі. Ці клішовані конструкції з всезагальною достовірністю відносять сказане до загальновідомого та загальноприйнятого, порівнюють та пропонують однозначне трактування: *"It's true that people don't get younger and younger"* [5: 228].

Клішовані конструкції *it/this + V_{be} + Y* вказують на істинність не тільки за допомогою кліше *it is true*, що однозначно встановлюють істину. Автор художнього твору знаходить інші шляхи звернення до читацької концептуальної картини світу. У позиції *Y* вживаються прикметники *evident, natural, plain, clear*, що також беруть участь у здійсненні епістемологічної орієнтації. Різниця полягає в силі ствердження достовірності. Так, наприклад *evident*, окрім логічного ствердження здійснюваного *true*, має ще й зорову підтримку, або підтримку очевидця, що дуже важливо для сприйняття читачем сказаного однозначно, без сумніву. Автор імпліцитно говорить, що він був свідком. А свідчення очевидців про події виражається формулою "Я був присутній при цьому" [6: 425]. Побачене та почуте, як правило, не викликає сумнівів. Це стосується і прикметника "clear". Кліше з прикметником *plain* орієнтує читача, виходячи з обставин.

У романі "Регтайм" Доктороу в деяких главах окремим орієнтаційним полем виступає окремий абзац. Зміна одного орієнтаційного поля іншим здійснюється зі зміною просторових, часових, суб'єктно-об'єктних причин наслідкових та дійових параметрів. Одночасова зміна простору та часу створює окреме орієнтаційне поле: *"Yet even statues did not remain the same but turned different colours or lost bits and pieced of themselves."*

"It was evident to him that the world composed and recomposed itself constantly in an endless process of dissatisfaction."

"The winter turned extremely cold" [7: 135].

Доктороу миттєво переносить читача з одного простору в інший, логічно розташовуючи описуване в окремих абзацах.

Епістемологічних орієнтаторів – клішованих конструкцій *it/this + V_{be} + Y*, що вказують на недостовірність, неадекватність, неправду в художньому тексті зустрічається набагато менше. Автор набагато рідше орієнтує читача на недостовірність вже описаного або сказаного за допомогою клішованої конструкції *it/this + V_{be} + Y*. У діалогах персонажів це, як правило, виражається у вигляді незгоди персонажа. У позиції *Y* знаходяться прикметники "wrong", "not right", або іменник "lie".

В орієнтаційному полі заперечення попередньосказаного вказує не тільки на недостовірність, а й направляє читача на співпошук іншої достовірної вказівки. Читач, уважно слідкуючи за розповіддю автора, володіючи багатою уявою, сам приходять до правильного трактування. Орієнтація на неістинність, неправду сприймається тоді як натяк, допоміжний засіб для знаходження істини, що йде від протилежного. Наприклад:

"No doubt, " she said, It would have been false to say that at forty she was as good-looking as she had been when she was twenty-seven, but the snub nose and the merry eyes, although there were lines around them and the sun had done much harsh work on her skin, were still appealing" [5: 168].

До епістемологічних операцій також відноситься операція по встановленню можливості/неможливості пропозиції. Клішована конструкція *it/this + V_{be} + Y* орієнтує перш за все на можливого суб'єкта – виконавця минулої дії, коли мова йде про з'ясування та встановлення особи при розслідуванні справ:

[...] It was probably Theresa who had actually placed the thread in position. The first crime, the crime that failed, had been her work [4: 183].

Прислівник "probably" знаходиться у фокусі клішованої конструкції, звертає увагу читача на можливого суб'єкта Терезу, яка виконала певну дію. Опис дії відбувається в цьому ж реченні. У попередньому орієнтаційному полі вже йшлося про те, як відбулося вбивство, за допомогою натягнутої нитки над східцями, що не є новиною для читача. Тут автор "засвідчує" можливого суб'єкта дії.

В іншому випадку дія була обговорена персонажами багато раз, але ж впевненості в суб'єкті дії немає. Автор концентрує увагу читача на можливості, що стає основною темою в орієнтаційному полі: "probabilities, ... quite probable, ... possible, ... wishful thinking":

"The police think, your father thinks, you think, everybody thinks – that it was Brenda ". "The probabilities – " "Oh, yes, it's quite probable. It's possible. But when I say " Brenda probably did it', I'm quite conscious that it's only wishful thinking" [4: 21].

З точки зору теорії читацького відгуку читач у такому випадку всіляко заохочується до "перечитування" та "передумування" запропонованого тексту. Відтак здійснюється залучення читача до співтворчості, радикальнішої актуалізації інтелектуальних ресурсів. Окрім орієнтації на суб'єкт дії, клішована конструкція *it's possible that ...* орієнтує на

об'єкт дії. Якщо орієнтатор можливості "possible" та те, на що орієнтує розташовані контактено, тобто в межах одного речення, то відбувається уточнення-фокусування уваги читача на цьому об'єкті:

"Grimly I went downstairs and thrust my parcel into Taverner 's hands. "

"It's possible, " I said, that that's what our unknown friend was looking for [4: 123].

У цьому прикладі подвійне використання клішованої конструкції: перше – It's possible – епістемологічний орієнтатор, а друге for – вказівка на об'єкт дії. Перше з них домінує в орієнтаційному полі, позначаючи епістемологічну операцію, а друге – орієнтує читача в квазіреальному текстовому просторі.

Для підсилення впевненості в можливості текстових подій автор вживає клішовані конструкції з підсилюючими прислівниками highly, most, quite, perfectly. В орієнтаційних полях вони сприяють фіксації фокусування саме на можливості, через яку вводиться онтологічний пласт тексту або вже ведений онтологічний показник співвідноситься з модусом його існування:

"My own view is that my father must have taken the poison by accident".

"You really think so, Mr. Leonides?" "Yes, it seems to me perfectly possible. He was close on ninety, remember, and with very imperfect eyesight" [4: 32].

Для підсилення фокусації та, як слідує з прикладів, для імпліцитної оцінки, у складі клішованої конструкції вживається іменник possibility з неозначеним артиклем:

"I was saying that if Miss Lawson staged that accident, she did so for an entirely different reason – that is, she engineered it so that Miss Arundell would naturally suspect her own family and become alienated from them. That was a possibility! /searched to see if these were any confirmation or otherwise, and/ unearthed one very definite fact .. " [4: 209].

Епістемологічні орієнтатори можливості орієнтують читача на можливого суб'єкта дії, на дію, на час, місце та причину та ведуть читача до пошуку істини. Клішовані конструкції вказують на різний ступінь впевненості в реальності події завдяки різному наповненню її елементів V_{be} та Y . Більшу ступінь ймовірності передають такі лексичні одиниці в позиції Y як "possibility", "the most probable/possible one", "highly/perfectly possible", на меншу ступінь ймовірності вказують варіанти з дієсловами may/might be, а кліше, де V_{be} вживається з could, передбачає наявність ще інших можливостей. Епістемологічні орієнтатори можливості є типовими в текстових ситуаціях передбачення, сумніву, здогадки та передчуття.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Арутюнова Н.Д. Типы языковых значений. Оценка. Событие. Факт. – М.: Наука, 1988. – 534 с.
2. Кант Й. Критика чистого разума. – М.: Мысль, 1968. – 345 с.
3. Morokhovska E.J. Fundamentals of English Grammar. – К.: Вища школа, 1993. – 183 с.
4. Christie A. Dumb Witness. – L: Penguin Books, 1978. – 127 с.
5. Shaw I. The Top of the Hill. – L.: New English Library, 1983. – 232 с.
6. Пікер П. Сам як інший. – К.: Дух і літера, 2000. – 219 с.
7. Doctorow E.L. Ragtime. – L.; Sydney: Pan Books, 1980. – 126 с.

Матеріал надійшов до редакції 30.06. 2007 р.

Пригодий Р.В. Епістемологічний аспект функціонування клішизованих конструкцій "it/this + V_{be} + Y " в англоязычному художественном тексте.

В статье рассмотрен эпистемологический аспект функционирования клишизованных конструкций "it/this + V_{be} + Y " в англоязычном художественном тексте. Свойство предложений "it/this + V_{be} + Y " указывать на истинность/неистинность, возможность/невозможность/невероятность действия способствует адекватной ориентации читателя в текстовых пространствах произведения.

Prigodij R.V. Epistemological Aspect of Cliché Constructions "it/this + V_{be} + Y " Functioning in Fiction.

The article deals with the epistemological aspect of cliché constructions "it/this + V_{be} + Y " functioning in fiction. The sentences "it/this + V_{be} + Y " stating actions as true/false, possible/impossible/incredible serve as means of orientating the reader in fictional words of the texts.